

ІНТЕГРАТИВНИЙ ПІДХІД ДО ВИВЧЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ НАСЛІДКІВ БЕЗРОБІТТЯ У РЕСПУБЛІЦІ ПОЛЬЩА

1. *Поняття безробіття.*

Безробіття, або стан, в якому «більша чи менша кількість працездатних людей не мають зайнятості» [9, 37] стало однією з домінуючих проблем минулого та початку ХХІ століття. Його появу пов'язують зі стрімким розвитком техніки, комп'ютеризацією життя, і передусім зі змінами, що відбуваються в світовій економіці. Ці фактори змушують велику кількість людей «залишається у вимушеній бездіяльності у зв'язку з відсутністю можливості знайти відповідно до визначеного законом періоду, роботу, що відповідає їх кваліфікації та професійним нахилам» [29, 7].

Поняття безробіття як вимушеної відсутності професійної активності ввів в останній декаді ХІХ століття англійський економіст Дж. А. Гобсон. Однак, як явище явне, що має широкі економічні і соціальні межі, воно з'явилося у 20-30 роках ХХ століття, досягнувши свого апогею під час великої економічної кризи, внаслідок якої 25% від загальної чисельності робочої сили залишилось без роботи [16, 7].

Величезний приріст в останньому двадцятилітті населення, позбавленого можливості працевлаштуватися сприяв тому, що явище безробіття стало не тільки економічною проблемою, але й однаковою мірою соціальною, моральною, та навіть політичною.

Таку думку поділяє М. Шилько-Скочний (2004), вказуючи на необхідність комплексного дослідження проблеми безробіття, особливу увагу приділяючи:

- економіці — для якої професійна пасивність є чинником, що призводить до значної втрати купівельної спроможності населення, витрачання засобів праці населення, зниження бюджету країни за одночасного підвищення витрат на соціальні пільги;

- соціології — науки, що аналізує наслідки безробіття для взаємозв'язку та позицій різних соціальних груп, досліджує зміни, які стосуються сімей тих осіб, що залишилися без роботи, а також відношення суспільства до проблеми безробіття і громад, які від нього постраждали;

- психології — що займається емоційними проблемами осіб, які залишилися без роботи і їх найближчого оточення;

- правознавство - яке повинно слугувати гарантом ствердження юридичних приписів, що обмежують масштаби і негативні наслідки безробіття;

- політології — що досліджує вплив безробіття на реалізацію влади та можливість утримування внутрішнього спокою в державі.

Велике різноманіття наук, що займаються дослідженням питання безробіття пропонує різні погляди на цю проблему спеціалістів з різних галузей наук.

На думку економістів контрольоване безробіття, що знаходиться в розумних межах, може позитивно впливати на відношення людей до праці, що виконується, спричиняти раціоналізацію освіти та працевлаштування, а також прискорювати процес реструктуризації деяких сфер економіки.

На позитивні сторони безробіття також вказує Е. Квятковський (2005). На його думку, зростання конкурентності на ринку праці має свої плюси, тому що змушує працівників бути більш ретельними та дисциплінованими, поважати свою професію та бажання підвищувати кваліфікацію, що безсумнівно поліпшує ефективність управління на мікроекономічному рівні.

Оцінюючи безробіття в макроекономічному масштабі, воно виступає як явище негативне, що погано впливає на економічну кон'юнктуру, що веде за собою

недовикористання виробничих можливостей, спад виробництва, втрати державних фінансів, обмеження купівельної спроможності населення, міграцію молоді, часто високоосвічених фахівців за кордон.

Для представників гуманітарних наук безробіття – це передусім проблема соціальна, еквівалентна бідності, бездомності, насильству чи алкоголізмові. На їхню думку, відсутність роботи порушує людську гідність, ускладнює задоволення своїх основних потреб, призводить до нестабільності й відсутності безпеки, часто пов'язується з неспроможністю самостійно подолати цю проблему, може навіть спричиняти загрози для здоров'я та життя індивідів.

М. Шилько-Скочний (2004) також вважає, що безробіття індивідів належить розглядати як загальносуспільну проблему, що охоплює велику кількість груп населення, тим самим унеможливаючи для них задоволення потреби в праці і самореалізації, що спричиняє фінансове та соціальне знецінення. Примусова професійна пасивність розглядається в загальному як негативне та обтяжливе явище, що призводить до посилення напруженості та конфліктів, подолання якого вимагає правової, економічної та управлінської допомоги від держави.

Додатковим аспектом, що схиляє до аналізу проблеми безробіття як складного суспільного питання є супутні йому явища, як-то: підвищення сімейних проблем, фіксація патології, відсутність підтримки, як фінансової, так і емоційної, зміна суспільних підвалин, в яких особа до того часу функціонувала, психосоматичні розлади тощо. Тим самим наслідки безробіття відчувають не тільки особи не працевлаштовані, але й їх найближчі люди, та й ціле суспільство загалом.

Фактом для особливого занепокоєння є те, що чим довше людина залишається без роботи, тим менше шансів залишається у неї для працевлаштування. Причиною цього є, між іншим, «старіння» її професійної кваліфікації, негативні звички через бездіяльність, а також стереотипна оцінка потенційними роботодавцями

хронічно безробітних, що сприймаються як невинахідливі, безвідповідальні або ліниві.

Результатами тривалого безробіття є не тільки труднощі у поверненні на ринок праці, а й також те, що безробіття призводить до дегуманізації і деперсоналізації осіб, що страждають від відсутності роботи.

2. Причини безробіття.

Безробіття – масове явище у наш час, впливає не тільки на країни, що переживають системні трансформації. Його наслідки відчули на собі також високорозвинені країни такі як Німеччина чи Голландія. Усвідомлюючи масштаби проблеми в європейському вимірі, та навіть загальносвітовому, слід розглянути причини, як загальні так й індивідуальні, що спричиняють професійну пасивність такої великої кількості осіб працездатного віку.

У глобальній сфері головними чинниками, на які вказують фахівці з предмету дослідження даної проблеми є: економічна рецесія (спад), пов'язаний з технічною революцією процес заміщення людської праці працею машин і комп'ютерів, маркетизація економіки в постсоціалістичних країнах, зміни в політиці працевлаштування, обмеження впливу держави на ринок праці, перетворення у відносинах між роботодавцями й працівниками тощо.

Однією з важливих причин безробіття є невідповідність програм і видів освіти вимогам ринку праці. Багато польських університетів (переважно комерційних) відкривають додаткові відділення, зокрема, «модних» напрямів навчання, хоча відомо заздалегідь, що їхні випускники залишаться без роботи.

Причини професійної бездіяльності у відношенні до індивідів впливають не тільки на зовнішні умови, але однаковою мірою й на індивідуальні характеристики та здібності людей, що втрачають роботу. Серед них можна виокремити:

- чинники пов'язані зі станом здоров'я - запобігають або значною мірою обмежують здатність до виконання попередньої професії;
- соціальні чинники – такі як професійна підготовка, вік, стать, місце

проживання, соціальне походження тощо, що впливають на позицію безробітного на ринку праці;

- особистісні чинники або: уміння давати собі раду в складний момент, стиль життя, готовність ставити перед собою нові завдання.

Для соціальних і особистісних чинників вторинною причиною перебування без роботи є мала мобільність безробітних. Тут мова йде як про відсутність бажання залишити їх нинішнє місце проживання, так про небажання змінювати професію, підвищити свою кваліфікацію чи поміняти місце роботи.

Часто вплив на безробіття мають «бар'єри, що виникають під впливом культурних умов та умов навколишнього середовища», які обмежують можливості працевлаштування. Частина безробітних, що мають шанси працювати є надалі професійно пасивною, тому що вони не приймають пропоновані зарплати або умови праці.

Дослідження вказують на необхідність ретельного і глибокого аналізу чинників, що є причиною такої великої кількості професійної пасивності серед людей працездатного віку. Відповідна діагностика такого явища може допомогти у визначенні напрямів та цілей діяльності у галузі соціальної політики щодо подолання безробіття.

3. *Форми протидії безробіттю.*

Активну участь держави у розв'язанні проблем безробіття гарантує Закон про сприяння зайнятості та установам ринку праці з 2004 р. [37], який зобов'язує державу діяти на основі тези «сприяння зайнятості, скорочення безробіття та професійна активізація». Ці дії реалізуються за використання установ на ринку праці, метою яких є:

1. повна і продуктивна зайнятість;
2. розвиток людських ресурсів;
3. досягнення високої якості роботи;
4. зміцнення соціальної згуртованості та солідарності [37].

Ці завдання реалізовані на основі Національного плану дій щодо забезпечення зайнятості прийнятого Радою міністрів згідно з засадами окресленими в

Європейській Стратегії Зайнятості. Організаціями підтримки таких дій є місцеве самоврядування, соціальні партнери, а також урядові і місцеві органи зайнятості.

Формами протидії безробіттю є:

- публічні програми зайнятості;
- субсидювання зайнятості бізнес-структурами, які відмовляються від резервування або створення нових робочих місць;
- кредити для підприємців, які створюють нові місця роботи або ж місця для безробітних з метою проведення індивідуальної трудової діяльності;
- професійна підготовка;
- послуги посередництва з праці;
- сезонна та інтервенційна робота.

Ці завдання відповідно до Закону «Про сприяння зайнятості та установам ринку праці» реалізуються головним чином через служби зайнятості, які пропонують, як пасивні, так і пом'якшені форми допомоги по безробіттю такі, як пільги або медичне страхування, і які одночасно займаються більш широкою професійною активізацією безробітних людей.

Пропозиції служб зайнятості охоплюють всіх безробітних незалежно від статі, віку чи кваліфікації, також вони враховують потреби людей, що шукають роботу, або тих, кому загрожує втрата роботи, а також людей з інвалідністю. У сфері їх інтересів й роботодавці.

Головним – з точки зору безробітних – завданням служб зайнятості є виплата пільг. На другому місці знаходиться посередництво у праці, тобто, «*надаючи безробітним та тим, хто шукає роботу допомогу у відповідному працевлаштуванні, а роботодавцям у пошуку кваліфікованих працівників*».

Місцева служба зайнятості і центр професійної інформації Воеводських служб зайнятості займаються також профорієнтацією, яка має на меті «*надання допомоги клієнтам в досягненні максимально можливого рівня професійного регулювання з соціальної, економічної та професійної точки зору*». Завданням консультантів є допомога у визначенні професійних нахилів безробітних, можливостей здобуття ними потрібної кваліфікації, вибір шляху власної кар'єри, розуміння вимог ринку праці.

Консультування призначене як для окремих осіб, так і для більших груп безробітних, які хочуть зрозуміти, що і в який спосіб, вони повинні змінити в своєму професійному житті з використанням доступних засобів.

Вимоги сучасного ринку зайнятості змушують багатьох безробітних змінити попередню професію, здобувати нову або поглиблювати уже наявну кваліфікацію, а також набувати умінь пошуку роботи. У цьому допомагають курси та навчальні відділення, які ініціюються і фінансуються.

Іншими формами боротьби з безробіттям передбаченими Законом «Про сприяння зайнятості та установам ринку праці», та реалізованими Службою зайнятості насільки дозволяють їхні ресурси є:

- гранти для стажування випускників, спрямованих на забезпечення особам віком від 25 до 27 років, які закінчили школу або навчальну студію можливість здобуття практичних професійних навичок, незважаючи на відсутність роботи;
- стипендії дійсні під час періоду професійної підготовки на робочому місці або під час навчання, стажу у працедавця та під час навчання в середній школі, гімназії чи вищій школі, в якій бере участь у вечірній час або неповний робочий день;
- кредити та доплати для працедавців для створення нових робочих місць;
- кредити для безробітних для відкриття власного підприємницької діяльності;
- фінансування громадських робіт чи робіт організованих органами управління, та місцевими органами влади або ж установами для громадського користування, що тривають не менше 6 і не більше 12 місяців;
- фінансування інтервенційних робіт дозволяючи тим самим порозуміння між службою зайнятості та працедавцем щодо працевлаштування безробітних на період від 6 місяців до 1 року [37].

Ці пропозиції передусім спрямовані на осіб, що знаходяться в дуже скрутній ситуації – безробітних, які виховують дітей в неповних сім'ях, або залишилися в одному будинку з іншими безробітними.

Багато дослідників проблеми безробіття вказують на те, що участь у громадських та

інтервенційних роботах дає зайнятим особам не тільки можливість поправити фінансову ситуацію, але й уможливорює також набуття нової кваліфікації, зміну оточення, підвищення власної самооцінки. Немало важливим є також той факт, що навіть кількомісячне повернення на ринок праці збільшує можливість поновлення зайнятості. Стажування випускників сприяє набуттю молодими людьми професійного досвіду, який вимагають потенційні роботодавці.

Серед установ, діяльність яких спрямована на активізацію безробітних, слід виділити незалежні від служб зайнятості:

- академічні бюро кар'єр – організовані вищими навчальними закладами або ж студентськими організаціями, спрямовані на користь професійної активації студентів та випускників;
- агенції зайнятості організовані фізичними особами місцевих органів влади, вищі школи, асоціації, фундації (фонди), громадські та професійні організації і т.п., які слугують посередництвом у роботі як у Польщі, так і за кордоном;
- комерційні агентства з працевлаштування, що надають консалтингові послуги, та працюють в основному з роботодавцями.

Можливістю позбутися безробіття є також ярмарок вакансій або дві зустрічі представників різних державних відомств з потенціальними працівниками.

Серед багатьох методів протидії безробіттю пропонується також використання «нестандартних форм зайнятості» або ж неповний робочий день чи робота вдома, робота по телефону чи в Інтернеті, що дозволяє підвищувати гнучкість працівників, допомагає краще пристосуватися до умов ринку праці, а також сприяє поверненню до трудової діяльності жінок, які були у декретній відпустці по догляду за малолітньою дитиною і не мали змоги працювати.

М. Шилько-Скочний виокремлює ще одну форму виходу з трудової бездіяльності, таку як волонтерство, яке хоч і не приносить доходи, але дає можливість для здобуття нових умінь і розширення вже

набутих, що в більшості випадків сприяє подальшому працевлаштуванню. *Можливістю для некваліфікованих молодих людей, які лише входять на ринок праці є Добровільні трудові корпуси, які реалізуються в контексті загальнонаціональної системи підтримки молоді Польщі в сфері освіти, виховання та професійної активності.*

Певною панацеєю для польського безробіття є також виїзд за кордон на сезонні роботи, на професійне стажування чи в рамках експорту послуг. Вступ Польщі до Європейського Союзу і відкриття його ринків праці для польських робітників дає великі надії на майбутнє. Зокрема, враховуючи те, що з квітня 2004 року серед місцевих служб зайнятості впроваджено обов'язкові послуги EURES – Європейська служба зайнятості, зміст роботи яких полягає у наданні інформації, проведенні консультацій й підтримки особам, що шукають роботу в прикордонних районах і в країнах Європейського союзу, Ісландії, Норвегії та Швейцарії.

Не меншого значення також набуває вплив фондів ЄС, що сприяє проведенню Європейською службою зайнятості таких заходів, як: поліпшення можливостей працевлаштування, пробудження потенціалу особистості, підтримка розвитку якості людських ресурсів і соціалізація та формування гнучких трудових відносин.

Говорячи про форми запобігання безробіттю не можна ігнорувати проблеми людей з обмеженими можливостями, для яких робота є великою можливістю не лише для поліпшення фінансової ситуації, а й для суспільної інтеграції та реабілітації.

Люди з обмеженими можливостями на рівні з іншими безробітними можуть за посередництва Центрів зайнятості шукати працевлаштування та звернутися за кредитом, щоб організувати свій власний бізнес. Вони можуть також отримати вигоду з кредитів Державного фонду реабілітації інвалідів, який також субсидує робочі місця для осіб з обмеженими можливостями, забезпечує професійні консультації, організовує навчання, розробляє та впроваджує програми професійної активізації інвалідів.

Обговорюючи способи протидії безробіттю, варто вказати на необхідність змін в

освітній політиці країни, яка має гарантувати всім соціальним групам однакові можливості для навчання й створювати доступ до якісної, сучасної освіти.

Окрім змін у системі навчання важливим є реалізація дій спрямованих на створення спільних, комплексних та сучасних правових рамок, без яких соціальна політика не матиме шансів на розв'язання проблеми безробіття.

4. Безробіття як чинник дезорганізації громадського та сімейного життя

Багато науковців відносить масове безробіття до «соціальних питань», які негативно впливають на фінансову, сімейну, соціальну і навіть на політичну ситуацію тієї чи іншої нації.

Особистість, як і суспільство, в цілому, визначає цей стан як неправильний, такий, що викликає напругу і конфлікти, діючи деструктивно на розвиток держави.

До суспільних наслідків безробіття відносяться:

1. спад стандарту життя;
2. загроза екзистенції;
3. зміни у психічному стані людини;
4. негативний вплив на сімейне життя;
5. моральна і етична шкода;
6. зростання суспільних патологій;
7. соціально-економічна нестабільність.

Довготривале безробіття спричиняє погіршенню взаємин особи з родиною, знайомими і сусідами, веде до змін в режимі дня, обмежує доступ до культурних надбань людства та здобуттю освіти.

Брак роботи спричиняє швидкому погіршенню фінансової ситуації особи та її родин. Спостерігається виникнення явища «нової бідності» серед родин, які перед втратою роботи жили в скромних умовах, однак не потрапили в соціальну категорію «бідні», до якої веде безробіття.

В дослідженнях, які провів С.Кавулен (2002), визначено, що «присутність в домашньому господарстві безробітної особи збільшує загрозу релятивною бідності – навколишніх втричі. В разі коли батьки безробітні їх діти потрапляють в так звану «спіраль занепаду» і успадковують бідність».

Причиною цього «спадку» є перш за все необхідність звернення більшої уваги на здобуття необхідних ресурсів для утримання

родини та обмеження витрат на користь задоволення суспільних потреб її членів. У домашньому бюджеті безробітних зазвичай бракує коштів на соціально-культурні заходи, а часто навіть на навчання дітей, що ставить їх дітей на гірші позиції по відношенню до ровесників, яких батьки працюють.

Б. Кшесінська-Жах (2006) звертає увагу на загрози, які створює довготривале безробіття, що приводить до депресії в житті людини. Молоді люди в разі професійної бездіяльності, що подовжується, мають спізнений старт в доросле життя. Залишаються продовж багатьох років на утриманні батьків, переносячи рішення із створенням власної сім'ї, оскільки майбутнє в них викликає страх і стан розчарованості. На думку авторки, в багатьох молодих безробітних відбувається гальмування розвитку індивідуальності, спад освітніх прагнень, вони часто входять в правові конфлікти.

Серед домінуючих проблем серед безробітних осіб виділяють:

- брак можливості поліпшення квартирних умов і створення сім'ї;
- необхідність у відмові придбання майна тривалого ужитку та участі в культурному житті;
- необхідність залишення місця постійного проживання у пошуках роботи.

Безробіття молоді небезпечно також у загальногромадянському вимірі, і навіть у політичному, оскільки молодь, недосвідчена, доведена в стан розчарування, легше піддає під вплив популістських і демагогічних ідей.

Для осіб середнього та старшого віку домінуючою проблемою стає усвідомлення того, що для отримання пенсії через певну кількість років потрібно мати «трудоий стаж», що у період безробіття стає дуже проблемним, чи просто неможливим. Іншим важливим суспільним аспектом масового безробіття є нижча соціальна позиція працівників перед роботодавцями, що веде до обмеження їх прав та привілеїв. Ця ситуація змушує осіб, працевлаштуватися на роботу з не вигідними для них умовами, часто на нижчі кваліфікації чи на більш низьку зарплатню.

Безробіття як стан перманентної економічної і психічної залежності позбавляє особу життєвої «самокерованості». Це впливає на зміни в системі вартості, оцінку самого себе і свого попереднього життя, взаємовідносин з іншими людьми, на спосіб проведення вільного часу та інше.

Безробіття, як і кожна «кризова ситуація» змушує людей до верифікації, перегляду власних життєвих поглядів і переконань, веде до змагання з новими викликами, взяття на себе більшої відповідальності за свою долю і долю своїх близьких. Незважаючи на те, що більшість безробітних дуже погано сприймає факт втрати роботи, а відрізняється дана категорія населення різним ставленням до ситуації, що виникла та реакцією на професійну бездіяльність.

Б. Кшесінська-Жах (2006) вирізняє дві принципові реакції людей на примусове безробіття:

- перша реакція характеризується конструктивними діями. Безробітні активно стараються змінити ситуацію через отримання нових вмінь, пошуку роботи, готовності до зміни професії і т.п.;
- друга реакція характеризується негативними змінами, які проявляються через: агресію, пасивність, відчуття провини, захисні психологічні реакції, бажання різними способами зняти стрес [37, 30].

Вибір тієї чи іншої реакції в «кризовій ситуації» в значній мірі залежить від характеру безробітної людини, її темпераменту, індивідуальності, навиків та вмінь вирішувати ті чи інші життєві проблеми.

Явище безробіття є проблемою браку працевлаштування та відіграє велику роль у виході з професійного тупика. На думку працівників та роботодавців важливими ознаками, сприятливими для знаходженню роботи є перш за все: наполегливість, ангажування в здійснювані дії, відкритість до змін, особиста культура, рішучість, оптимізм і професійна компетентність.

Негативні і скептичні реакції значно утруднюють знаходження роботи. Переконавання у власній безпомічності, визнання, що: «це все сильніше за мене», так само як претензійна реакція спричиняє нагромадження проблем.

Безробітні не бачать перспектив влас-

норуч змінити ситуацію, як наслідок не роблять жодних дій. Їх пасивність не сприяє виходу з безробіття, але захищає перед додатковими психологічними проблемами, такими як: зниження настрою і самооцінки.

У свою чергу Б. Кшесінська-Жах (2006) вказує на безробіття як чинник виникнення синдрому залежності і фіксації проблеми безпомічності, в результаті якої, безробітні особи, які позбавлені роботи замість самостійного вирішення ситуації, яка склалась цілком покладаються на допомогу держави і суспільних організацій. Як наслідок цього переважна більшість безробітних після закінчення терміну прав на грошову допомогу з місця роботи автоматично переміщуються до осередків суспільної допомоги, де надалі користуються фінансовою підтримкою.

Безробітні, як вказують дослідження, від першого шоку спричиненого втратою роботи і входженням в стан безробіття починають адаптуватися до ролі постійного клієнта органів із суспільної допомоги замість того щоб активізувати свої дії в напрямку отримання місця роботи.

На позитивний аспект безробіття звертає увагу М. Шилько-Скочний (2004) – він вважає, що для частини осіб брак роботи може стати стимулом, який веде до розвитку їх активності і самостійності та мобілізує до пошуку нових рішень, до більшої відповідальності за свою долю. Таку думку не розділяють багато науковців. Більшість науковців проблему безробіття визначають як чинник, активуючий негативні явища, часто аутодеструктивні, які часто приводять до патологій.

5. Вплив сім'ї та середовища на безробітних осіб

Безробіття – час важкого досвіду, що спричиняє багато невідомих до сьогодні проблем, які торкаються однаково самих безробітних так і їх близьких.

Факт втрати роботи, одного з членів родини відбивається негативно на функціонуванні цілої родини, впливає деструктивно на виконання нею функцій (особливо економічних і опікунських), обмежує або унеможлиблює реалізацію запланованих життєвих планів. Одним

словом, загрожує економічній, соціальній і емоційній безпеці цілої родини.

Факт примусової втрати роботи модифікує співвідношення з іншими членами родини, негативно впливає на позицію, займану поміж близьких і функціонування в родині. Торкається це особливо чоловіків, на яких в деякій мірі “традиційно” покладений обов'язок утримання родини. Втрата роботи позбавляє їх можливості реалізації цього завдання, що приводить до спаду авторитету і зниження відчуття власної гідності.

Безробіття сприяє дезорганізації родин спричиняючи ряд патологічних явищ таких як: алкоголізм, наркоманія, злочинність. Веде до ослаблення авторитету «батька-годувальника родин» часто перероджується в демонстрування його сил і влади для застосування насилля серед родичів.

Довготривале безробіття викликає ряд конфліктів на економічному тлі. Труднощі в задоволенні основних потреб посилюють взаємні претензії і сімейні непорозуміння. Доведенні в стан розчарованості безробітні батьки порушують соціальні, освітні і виховні процеси, що призводить не тільки до конфліктів між подружжям, але також між батьками та дітьми, потреби яких формуються через рекламу заможніших ровесників і не можуть бути задоволені своїми безробітними. Атрофія раніше акцептованих норм і цінностей спричиняють, що родина стає менше стійкою до «зовнішніх деструктивних дій».

Наслідки безробіття найбільш поширюється на багатодітні та неповні родини, спричиняючи не тільки їх збідніння, але також обмежують можливість підвищення суспільного статусу своїх нащадків, які успадковують безробіття та низький рівень життя.

Аналізуючи вплив безробіття осіб на сімейну ситуацію не можна не проаналізувати факт, що примусова професійна бездіяльність в значній мірі обмежує кількість шлюбів, що створюються, і впливає на рішення щодо народження дітей. Молоді безробітні, які не мають власних доходів довше залишаються на утриманні батьків, які самі часто перебувають в скрутному фінансовому становищі, що генерує

додаткові умови приведення в стан розчарованості і конфліктів. Довготривале безробіття погіршує не тільки взаємовідношення з оточенням, але негативно впливає на контакти зі знайомими, сусідами чи родичами. Такий стан речей виникає з кількох причин. По-перше оточення часто відмовляється від безробітних не бажаючи перейматися їх емоційними і фінансовими проблемами. По-друге люди, змушені на професійну бездіяльність, вчиняють своєрідну самоізоляцію надаючи перевагу контактам з особами, що знаходяться в аналогічній ситуації або тим, від кого очікують отримати допомогу напр. працівниками установ, суспільних організацій чи осередків суспільної допомоги. У свою чергу безробітна молодь часто об'єднується в групи з субкультурним характером, що в деякій мірі автоматично виключає її з минулого середовища.

Безробіття унеможливорює безробітним особам реалізацію їх життєвих планів, обмежує шанси на правильне виконання сімейних і суспільних ролей, негативно відбивається на психічному стані та фізичному здоров'ї осіб позбавлених роботи.

Примусова бездіяльність спричиняє: стан внутрішньої напруги, надмірної концентрації на собі, брак структуризації щоденного життя, відчуття ізоляції і міжособових конфліктів, що впливає не тільки на виникнення неврозів і депресій, але також може привести до ряду соматичних хвороб та зростанням числа самогубств.

Можна відокремити три синдроми психофізичних реакцій на безробіття:

- *«синдром браку перспектив» з'являється серед безробітних до 24 років життя. Характеризується браком шансів на реалізацію власних життєвих планів, ляк перед майбутнім, брак віри, що щось зміниться на краще;*

- *«синдром суспільної деградації» торкається безробітних 25-50 років життя. З'являється відчуття приниження з приводу бідності, спаду позиції в родині, професійної недостатності. Поглиблюється відчуття самотності та ізоляції;*

- *«синдромом безпомічності» характерний для осіб старших 50 років які втратили надію на перелам професійної безвиході.*

Ефектом вищезазначених явищ є психолого-соціологічні наслідки безробіття такі як:

- спад самооцінки;
- симптоми депресії;
- криза тотожності;
- свідомість з погіршенням життєвої ситуації;
- відчуття незмоги допомогти собі у стані стресу.

М. Шилько-Скочний (2004) додає до соціально-психологічних наслідків безробіття зміну міжлюдських відносин, зміну цінностей і зміну способу сприйняття світу.

Одночасно з проблемами психічного здоров'я у безробітних осіб з'являється погане фізичне самопочуття. Нездужання, посилюються у період залишення без роботи. В основному безробітні скаржаться на кардіологічні хвороби, головні болі, безсоння, гіпертонію. Багато з них втрачають бажання і мотивацію до життя. Багато дослідників вважає безробіття один з чинників, які спричиняють зростання смертності серед осіб без роботи.

Стрес, безпомічність, відчуття не стабільності спричиняє безробітному складність у прийнятті раціональних рішень, тому частими «ліками» на апатію, що з'являється стає алкоголь чи наркотики. Це в свою чергу впливає на погіршення стану здоров'я, унеможливорює дійовий пошук роботи і правильне існування у щоденному житті.

6. Форми соціальної допомоги для безробітних осіб

Суспільна політика покладає на державу обов'язок гарантування соціальної підтримки безробітним особам і їх родинам через виплату їм коштів на утримання, обмеження маргіналізації, а також надання допомоги в разі соціального ризику, яким є хвороба, материнство, неповноцінність чи проблеми з законом.

До основних соціальних гарантій на користь безробітних відносять: грошову допомогу через установи роботи, стипендії і позики на відкриття власної господарської діяльності, а також соцзабезпечення та надання оздоровчого страхування, яке надається всім особам та їх найближчим родичам, які зареєстровані в установах

соціального захисту. Проте, скрутне становище на ринку праці і короткий час виплати грошової допомоги для безробітних спричиняє, що більшість осіб позбавлених працевлаштування в деякій мірі автоматично стають позбавленими соціальної допомоги, яку повинні надавати через державні установи.

Згідно із ст. 2 Закону «Про суспільну допомогу» від 12 03 2004 р. завданням суспільної допомоги є «допомога особам і їх родинам при подоланні скрутного життєвого становища, яке вони не є в стані подолати, використовуючи власні вміння, запаси і можливості». В цьому відношенні безробітні нарівні з іншими особами, які згадані в ст. 7 вище зазначеного Закону, можуть користуватися підтримкою Осередків Суспільної Допомоги [39].

Основними формами допомоги, якими найчастіше користуються безробітні особи є:

1. грошові виплати – головна спеціальна грошова допомога, що признається на декілька місяців на конкретні видатки (напр. ліки, комунальні виплати, літній відпочинок дітей і т.п.), а також грошова періодична допомога, що визнається на довший час (в цілому від двох до шести місяців), яка признається на задоволення основних потреб даної родини;

2. матеріальна, речова допомога – обідні талони, гаряча їжа для дітей, одяг і т.п.;

3. не грошова допомога – тобто надання юридичного і психологічного консультування, кризова інтервенція, широка проф-орієнтаційна робота.

З точки зору суспільної підтримки, найважливішою формою допомоги безробітним має бути соціальна робота, що дає шанс на уникання маргіналізації і правильного функціонування родин безробітних, а також вказати способи виходу з кризової ситуації, в якій опинилися, при використанні всіх доступних методів.

Соціальний працівник має бути для пасивних безробітних осіб консультантом, інспіратором і каталізатором дій, в результаті яких, відкриється їх власний потенціал, професійні можливості чи потаємні здібності.

Соціальна робота повинна створити умови, які б полегшили безробітним повернення до контролю над власним сімейним, професійним і суспільним життям. Фінансова і матеріальна допомоги мають бути тільки доповненням соціальної роботи, мотивуючим чинником для безробітних, які стимулюють їх до активної взаємодії в розв'язуванні власних проблем і як наслідок отримання нової роботи.

Література

1. Auleytner J., *Polityka społeczna, czyli ujarzmienie chaosu socjalnego*, WSP TWP, Warszawa 2002.
2. Auleytner J., *O roztropna polityke społeczna*, PTPS, Katowice 2002.
3. Bjorkoe J. A., *Pomoc do samopomocy*, Kofedes Skoles Forlag, Kopenhaga i Wydawnictwo „Żak”, Warszawa 1997.
4. Borkowska S. (red.), *Polski rynek pracy wobec integracji europejskiej*, IPISS, Warszawa, 2003.
5. Chrzanowska A., Gracz K., *Uchodźcy w Polsce*, Wydawca: Stowarzyszenie Interwencji Prawnej, Warszawa 2007.
6. Florek L. (red), *Prawo pracy a bezrobocie*, Dom Wydawniczy ABC, Warszawa 2003.
7. Głabicka K. *Wybrane elementy rynku pracy*, Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa 2001.
8. Kabaj M., *Strategie i programy przeciwdziałania bezrobociu w UE i w Polsce*, Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, Warszawa 2004.
9. Kawula S., *Pomocniczość i wsparcie*, Oficyna Wydawnicza „Kastalia”, Olsztyn 2002.
10. Kasprzak E., *Sukcesy i porażki bezrobotnych na rynku pracy*, Stowarzyszenie Psychologia i Architektura, Poznań 2006.
11. *Konstytucja RP*, Warszawa 1997.
12. Koral J., *Etyczno-społeczne aspekty bezrobocia*, AKCES, Warszawa 2004.
13. Kryńska E., *Dylematy polskiego rynku pracy*, IPISS, Warszawa 2001.
14. Krześcińska-Żach B., *Człowiek w sytuacji zagrożenia jako podmiot oddziaływania pracownika socjalnego*, Trans Humana, Białystok 2006.
15. Kurzynowski A. (red.), *Polityka społeczna*, SGH Warszawa Oficyna Wydawnicza, Warszawa 2006.

16. Kwiatkowski E., Bezrobocie – podstawy teoretyczne, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2005.
17. Mikulski J., Rehabilitacja społeczna i zawodowa osób niepełnosprawnych, w: Polityka społeczna, red. A. Kurzynowski, SGH Warszawa – Oficyna Wydawnicza, Warszawa 2006.
18. Mlonek K., Bezrobocie, w: Polityka społeczna, red. A. Kurzynowski, SGH Warszawa – Oficyna Wydawnicza, Warszawa 2006.
19. Nowak A., Bezrobocie wśród niepełnosprawnych, UŚ, Katowice 2002.
20. Pilch T., Metodologia pedagogicznych badań środowiskowych, Wrocław – Warszawa-Kraków-Gdańsk 1971.
21. Porzecka B., Kodeks Pracy. Komentarz, Wydawnictwo C. H. Beck, Warszawa 2005.
22. Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2008, (red.) H. Dmochowska, ZWS, Warszawa 2008.
23. Rysz-Kowalczyk B., (red.), Leksykon Polityki Społecznej. IPS UW, Warszawa, 2001.
24. Socha M., Sztanderska U., Strukturalne podstawy bezrobocia w Polsce, PWN, Warszawa 2000.
25. Szyłko-Skoczny M., Polityka społeczna wobec bezrobocia w Trzeciej Rzeczypospolitej, Oficyna Wydawnicza ASPRA – JR, Warszawa 2004.
26. Szumlicz T., System zabezpieczenia emerytalnego, w: Polityka społeczna, red. A. Kurzynowski, SGH Warszawa – Oficyna Wydawnicza, Warszawa 2006.
27. Szyłko-Skoczny M., Różne oblicze bezrobocia, IPS UW, Warszawa 1999.
28. Wołk Z. (red), Instytucje pomocy w służbie ludziom, Oficyna Wydawnicza Uniwersytetu Zielonogórskiego, Zielona Góra 2003.
29. Żak-Rosiak E., Bezrobotni, Centrum Rozwoju Służb Społecznych, Warszawa 1996
30. Ustawa o zatrudnieniu z dnia 29 12 1989 r., Dziennik Ustaw Nr 75 poz. 446 z 1998 r.
31. Ustawa o zatrudnieniu i bezrobociu z dnia 16 10 1991 r., Dziennik Ustaw Nr 106 poz. 457 z 1991 r.
32. Ustawa o zatrudnieniu i przeciwdziałaniu bezrobociu z dnia 14 12 1994 r., Dziennik Ustaw Nr 1 poz.1 z 1995 r.
33. Ustawa o ułatwieniu zatrudnienia absolwentów szkół z 18 09 2001 r., Dziennik Ustaw Nr 122 poz. 1325 z 2001 r.
34. Ustawa o rehabilitacji zawodowej i społecznej osób niepełnosprawnych z 27 08 1997 r., Dziennik. Ustaw Nr 123 poz. 776 z 1997 r.
35. Ustawa o zatrudnieniu socjalnym z 13 06 2003r., Dziennik Ustaw Nr 122 poz. 1143 z 2003 r.
36. Ustawa o organizacjach pożytku publicznego i wolontariacie z 24 04 2003 r., Dziennik Ustaw Nr 96 poz. 873 z 2003 r.
37. Ustawa o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy z 20 04 2004 r., Dziennik Ustaw Nr 99 poz. 1001 z 2004 r.
38. Ustawa o świadczeniach przedemerytalnych z 30 04 2004 r., Dziennik. Ustaw Nr 120 poz.1252 z 2004 r.
39. Ustawa o pomocy społecznej z dnia 12 III 2004 r Dziennik Ustaw Nr 64 poz. 593 z 2004 r.
40. Ustawa o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy z 1 VI 2004 r., Dziennik Ustaw Nr 99 poz. 1001 z 2004 r.
41. Ustawa o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych z 27 08 2004 r , Dziennik Ustaw Nr 210 poz. 2135 z 2004 r.

Л. Корчак

ІНТЕГРАТИВНИЙ ПІДХІД ДО ВИВЧЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ НАСЛІДКІВ БЕЗРОБІТТЯ У РЕСПУБЛІЦІ ПОЛЬЩА

У статті проаналізовано погляди науковців з різних галузей знань (економіки, соціології, психології, права, політології) щодо проблеми безробіття; висвітлено основні причини безробіття, серед яких: чинники, пов'язані зі станом здоров'я, соціальні та особистісні чинники; охарактеризовано форми боротьби з безробіттям та форми соціальної допомоги безробітним.

Ключові слова: безробіття, форми боротьби з безробіттям, соціальна допомога безробітним.

Л. Корчак

ІНТЕГРАТИВНИЙ ПОДХОД К ИЗУЧЕНИЮ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИХ ПОСЛЕДСТВИЙ БЕЗРАБОТИЦЫ В РЕСПУБЛИКЕ ПОЛЬША

В статье проанализированы взгляды ученых из разных областей знаний (экономики, социологии, психологии, права, политологии) по проблеме безработицы; освещены основные причины безработицы, среди которых: факторы, связанные с состоянием здоровья, соци-

альные и личностные факторы; охарактеризованы формы борьбы с безработицей и формы социальной помощи безработным.

Ключевые слова: безработица, формы борьбы с безработицей, социальная помощь безработным.

L. Korchak

THE INTEGRATED APPROACH TO THE STUDY OF THE SOCIAL AND ECONOMIC CONSEQUENCES OF UNEMPLOYMENT IN REPUBLIC OF POLAND

The views of the science from the different fields of knowledge (economy, sociology, psychology, law, political science) on the problem of the unemployment are analyzed in the article; the main reasons of the unemployment among which are the factors that are connected with the state of health, the social and personality factors are defined; the forms of the struggle against the unemployment and the forms of the social assistance to unemployment are characterized.

In terms of the social support, the main form of the help the unemployed people is the social work that gives the chance to avoid the marginalization; corrects the functioning of the unemployed people's families and also names the ways of the getting out of the crisis situations. Meanwhile the social worker should act as the consultant, inspirator and catalyst for the unemployed people.

The financial and material helps are considered to be only as the addition to the social work, as the motivational factors for the unemployed people that stimulate them to active interaction in the solving of their own problems and getting the new job.

Keywords: *unemployment, the forms of the struggle against the unemployment, the forms of the social assistance to unemployment.*

Стаття надійшла до редакції 20.12.12

Рецензенти:

д. пед. н., професор Сисоєва С. О.

д. пед. н., професор Чернуха Н. М.